

JAMIYAT VA OILADA BOLALARNING IJTIMOY HIMOYASI ASOSLARI*Adizova Marjona Mirazizovna**Buxoro davlat universiteti tarix va yuridik fakulteti**1-kurs 10-IIJT-24 guruhi magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalarning ijtimoiy himoyasi, ularning jismoniy ehtiyojlarini qondirish, psixologik va ma'naviy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda oila va jamiyatning roli, bolalar uchun to'g'ri ijtimoiy himoya tizimini yaratish, jamiyatning barqaror rivojlanishining muhim omillari sifatida ijtimoiy himoya tizimi, oilalar, jamiyat va xalqaro tashkilotlarning bolalar ijtimoiy himoyasidagi hamkorligi, jamiyat va oilada bolalarning ijtimoiy himoyasi kabi masalalar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: jamiyat, oila, ijtimoiy himoya, bolalar himoyasi, huquq, tenglik, tamoyillar, kuzatuv, diagnostika, statistik tahlil.

Bolalar – jamiyatning eng himoyaga muhtoj qatlamlaridan biri hisoblanadi. Ularning rivojlanishi, ta'limi, sog'lig'i, huquqlari va erkinliklari to'g'risida doimiy g'amxo'rlik va e'tibor talab etiladi. Bolalarning ijtimoiy himoyasi — bu bolalarning jamiyatda to'liq va xavfsiz o'sishi, o'z huquqlaridan foydalana olishlari va ularga zarur qo'llab-quvvatlashni ta'minlashga qaratilgan siyosat, tizim va amaliyotlar yig'indisidir. Ijtimoiy himoya – bu nafaqat ijtimoiy xizmatlar, balki huquqiy, iqtisodiy va psixologik himoya vositalarini ham o'z ichiga oladi.

Jamiyatda va oilada bolalarning ijtimoiy himoyasi tushunchasi chuqur mazmun va mohiyatga ega. Bolalar ijtimoiy himoyasini aniqlashda ko'plab yondashuvlar mavjud. Bu tushuncha, asosan, bolalarning jamiyatdagi himoyasini ta'minlash, ularga o'rganish, rivojlanish, o'qish, sog'lom hayot kechirish, va adolatli sharoitlar yaratish uchun zarur bo'lgan barcha imkoniyatlarni taqdim etishga qaratilgan tizim sifatida tushuniladi.

Ijtimoiy himoya – bu faqat fuqarolik huquqlarini himoya qilish emas, balki bolalarning iqtisodiy, ijtimoiy, sog'liqni saqlash va ma'naviy ehtiyojlarini ham qamrab oladi. Bolalarni himoya qilishning asosiy maqsadi, ularning jamiyatda teng huquqli va baxtli hayot kechirishlariga imkon yaratishdir.

Bolalar – o'zlarini himoya qilish imkoniyatiga ega bo'lmagan, o'rganishga va ijtimoiy muhitga moslashishga ehtiyoj sezadigan aholi qatlamidir. Ularning huquqlari, o'rganish imkoniyatlari, sog'liqni saqlash, uy-joy va boshqa zaruriyatlari jamiyat tomonidan doimiy nazoratda bo'lishi kerak.

Jamiyatda va oilada bolalarning ijtimoiy himoyasi tizimi quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

1. Jamiyatda va oilada bolalarning huquqlari va erkinliklari. Har bir bola o'zining inson sifatida huquqlarga ega bo'lishi kerak. Bolalar huquqlari bo'yicha xalqaro konvensiya (BCHB) va boshqa huquqiy hujjatlar, bolalarga nisbatan diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslikni, ularni shaxs sifatida hurmat qilishni, vaqti-vaqti bilan ehtiyojlariga qarab yordam berishni belgilaydi.
2. Tenglik va adolat. Har bir bola teng huquqlarga ega bo'lishi kerak. Taqsimot, imkoniyatlar va xizmatlar tenglik asosida amalga oshirilishi lozim. Hech bir bola ijtimoiy yoki iqtisodiy holatiga qarab biron-bir huquqdan mahrum bo'lmasligi kerak.
3. Jamiyatda va oilada bolalarni himoya qilishning universalligi. Bolalar ijtimoiy himoyasi barcha bolalarni o'z ichiga oladi, masalan, yetim bolalar, nogiron bolalar, iqtisodiy jihatdan zaif oilalar farzandlari, immigratsiya qilgan bolalar, ijtimoiy va psixologik jihatdan qiyinchiliklarga duchor bo'lgan bolalar.

4. Bolalarning o'zaro munosabatlar va tarbiyasi. Ijtimoiy himoya tizimi faqat tashqi sharoitlar bilan cheklanmasdan, bolalarning o'zgalar bilan aloqalari, oila muhitida ularni tarbiyalash va o'qitish kabi masalalarni ham o'z ichiga oladi.

5. Jamiyatda va oilada bolalarni himoya qilishda jamiyat va davlatning mas'uliyati. Bolalar ijtimoiy himoyasi faqat ota-onalar yoki oilalarning mas'uliyatiga emas, balki butun jamiyat va davlatning vazifasidir. Oila va davlatning o'zaro aloqalarini mustahkamlash, har bir bolaning huquqlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Bolalar ijtimoiy himoyasining ijtimoiy-psixologik asoslari ham katta ahamiyatga ega. Bola o'sib-ulg'ayganida uning psixologik holati, rivojlanishi va muhit bilan o'zaro aloqasi jamiyatning qo'llab-quvvatlashi, psixologik yordam va qo'llab-quvvatlash orqali shakllanadi. Shuning uchun, ijtimoiy himoya faqat tashqi yordam emas, balki bola ichki holatini, uning psixologik va emotsional ehtiyojlarini inobatga olgan holda amalga oshirilishi zarur.

Jamiyatda bolalarning psixologik ehtiyojlari haqida to'g'ri tushuncha va bilimga ega bo'lish, ularni tarbiyalash va qo'llab-quvvatlashda muvaffaqiyatli bo'lish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, bola o'sishi jarayonida u bilan ishlashda oilaning, maktab va boshqa ijtimoiy muassasalarining muhim o'rni bor.

Jamiyatda va oilada bolalarni ijtimoiy himoya qilishning asosiy mexanizmlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

✓ qonunchilik – bolalar huquqlarini himoya qilishga doir qabul qilingan milliy va xalqaro qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar. Bolalar huquqlari bo'yicha Konventsiya (BCHB) va O'zbekiston Respublikasining bolalar huquqlarini himoya qilishga doir qonunlari asosida bolalar ijtimoiy himoyasi tizimi shakllanadi.

✓ ijtimoiy xizmatlar – bolalar uchun ijtimoiy yordam ko'rsatish xizmatlari, ularning sog'lig'ini saqlash, ta'lim olish, turar joy bilan ta'minlash, jamiyatga moslashish kabi xizmatlar.

✓ ta'lim va tarbiya – bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish, ularning bilim olishga bo'lgan ehtiyojini qondirish, shuningdek, tarbiya muhitini yaratish.

✓ tibbiy yordam va sog'liqni saqlash – bolalarga sog'liqni saqlash xizmatlari ko'rsatish, ularning jismoniy va psixologik holatini nazorat qilish, kasalliklarning oldini olish va davolash.

✓ ijtimoiy muhofaza tizimi – ijtimoiy himoyaning yuridik va iqtisodiy tizimlarida bolalarning huquqlari himoya qilinishi va ularni zarur ijtimoiy yordam bilan ta'minlash.

Bolalarning ijtimoiy himoyasi, ularning huquqlari va erkinliklarini himoya qilishni o'z ichiga olgan, murakkab va ko'p jihatli tizimdir. Jamiyat va davlatning bu boradagi mas'uliyati juda katta bo'lib, har bir bola o'z huquqlari, ehtiyojlari va xavfsizligi ta'minlangan holda o'sishi kerak. Shuningdek, ijtimoiy himoya tizimining muvaffaqiyati faqat qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar bilan cheklanmay, balki bola psixologiyasi va ijtimoiy ehtiyojlari bilan ham chambarchas bog'liqdir.

Bolalarning ijtimoiy himoyasi faqatgina davlat, jamiyat va oilaning asosiy vazifalaridan biri bo'lib, barcha sohalarida muvofiqlikni ta'minlashni talab qiladi. Bu tizimning rivojlanishi jamiyatning kelajagi uchun katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (1992-yil 8-dekabr). – Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1992. – B. 32-45.
2. "Bolalar huquqlari to'g'risida"gi qonun (O'zbekiston Respublikasining 2008-yilda qabul qilingan qonuni). – Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2008. – B. 15-20.
3. "Bola huquqlari to'g'risida"gi konventsiya (BMT, 1989). – Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 1994. – B. 58-70.

4. Adizova M.M. Ijtimoiy ishda oila portretining ahamiyati. Yangi O'zbekiston pedagoglari axborotnomasi. IF: 5.141. 2-JILD, 11-SON (YO'PA). – 138-140 b. www.in-academy.uz, <https://doi.org/10.5281/zenodo.14584094>
5. M. I. Bukharaev. "O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirish" (Toshkent, 2020). – B. 78-90.
6. X. K. Akramov. "Bolalar mehnati va uning oldini olish: O'zbekiston tajribasi" (Toshkent, 2018). – B. 120-132.

